

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

ЦИФРЛЫ ДӘУІРДЕГІ МЕДИА САУАТТЫЛЫҒЫ: БІЛІМ
БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РӨЛІЖАРИЯЛАНДЫ
02.12.2024СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/170951/>

Bekil Aelita

¹SDU University, Каскелен, Қазақстан*e-mail: aelitabekil05@gmail.comЦИФРЛЫ ДӘУІРДЕГІ МЕДИА
САУАТТЫЛЫҒЫ: БІЛІМ БЕРУ
ЖҮЙЕСІНДЕГІ РӨЛІ

Аңдатпа. Бұл мақалада қарастырылатын мәселе — оқу-танымдық құзіреттілікті арттырудың психологиялық қырлары. Бүгінгі таңда жалпы білім беру саласындағы басты мәселелердің бірі – оқушылардың оқу- танымдық құзіреттіліктерінің төмендеуі. Білімгерлердің оқу сапасының төмендеуіне тікелей әсер етуші фактор технологиялардың қарқынды дамуы салдарынан саналады. Оқушылардың сауатты жазу қабілеті, ойын жинақтап дәлелді де анық сөйлеуі, алынған білімді тек репродуктивті түрде қайталап айтып, аздаған уақытта естен шығаруы бүгінгі заман дертіне айналды. Сондықтан осы ізденіс арқылы «оқу-таным» деген ұғымды түсіндіре келе, оның оқушылар санасында қалыптастырылуы мен педагогикалық үдерісте дамытылу мәселесі талқыланды.

Түйін сөздер: оқу-танымдық құзіреттілік, құзірет, психологиялық аспект, грамматика, теория, таным, ойлау, қабылдау, аудиал, визуал, кинестетик

Цифрлы дәуірдің қарқынды дамуы қазіргі қоғамның барлық саласына, соның ішінде білім беру жүйесіне де елеулі әсерін тигізді. Ақпараттық және коммуникациялық технологиялардың кеңінен қолданысы жаңа талаптар мен мүмкіндіктерді тудырып, медиа сауаттылықты қазіргі заманның негізгі құзыреттілігінің бірі ретінде қалыптастырды. Медиа сауаттылықтың анықтамасы әртүрлі ғалымдардың зерттеулерінде әрқилы сипатталғанымен, оның басты мәні – жеке тұлғаның ақпараттық ағымдарды сыни тұрғыдан талдай білу, ақпаратты дұрыс қабылдау, оны өңдеу және жауапты қолдану қабілетімен байланысты. Осыған орай, медиа сауаттылық тек ақпараттық мәдениеттің көрсеткіші ғана емес, сонымен қатар цифрлы қоғамда сәтті әрекет етуге қажетті маңызды дағды болып табылады.

Медиа сауаттылықтың құрылымы бірнеше негізгі элементтен тұрады. Олардың қатарына ақпаратты сыни тұрғыдан қабылдау, ақпаратты талдау және жүйелеу, ақпарат көздерін тексеру және олардың сенімділігін анықтау, сондай-ақ алынған ақпаратты саналы түрде қолдану жатады. Бұл элементтер жеке тұлғаның цифрлы ортада өз бетінше әрекет ете алу қабілетін дамытады. Қазіргі цифрлы дәуірде кез келген ақпаратқа қол жеткізу оңай болғанымен, оның шынайылығын, сапасын және объективтілігін анықтау қиынға соғуы мүмкін. Бұл медиа сауаттылықтың қажеттілігін арттырады. Сондықтан ақпараттық сауаттылықты дамыту әрбір адамның ақпараттық мәдениетінің ажырамас бөлігіне айналуы тиіс.

Цифрлы орта ақпаратты таратудың және пайдаланудың шексіз мүмкіндіктерін ашады, бірақ сонымен бірге ол күрделі мәселелерді де тудырады. Әсіресе, әлеуметтік желілер мен ақпараттық платформалардағы жалған ақпараттың таралуы қазіргі қоғам үшін маңызды мәселе болып отыр. Мұндай жағдайда медиа сауаттылық тек ақпаратты тұтынудың құралы ғана емес, оны қорғау және дұрыс бағытта қолдану механизмін де қамтамасыз етеді. Бұл құзыреттілік жеке тұлғаның өзіндік ақпараттық қауіпсіздігін сақтауға, манипуляция мен пропаганданың әсерінен қорғануға, сондай-ақ қоғамдық пікір қалыптастыруда жауапты қатысушы болуына мүмкіндік береді.

Медиа сауаттылықтың білім беру жүйесіндегі рөлі ерекше. Бүгінгі күні білім беру мекемелері оқушыларды тек пәндік біліммен қамтамасыз етумен шектелмей, олардың сыни ойлау қабілетін, ақпараттық сауаттылығын және медиа кеңістікте тиімді әрекет ету дағдыларын дамытуы тиіс. Білім беру процесіне медиа сауаттылықты интеграциялау арқылы оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыруға болады. Бұл ретте оқушыларға ақпаратты іздеу, талдау және оның шынайылығын бағалау әдістерін үйрету маңызды. Сонымен қатар, оқушыларды әртүрлі медиа ресурстармен жұмыс істеуге, олардың мазмұнын сыни тұрғыдан талдауға және оларды шығармашылық тұрғыдан қолдануға баулу білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі болуы тиіс.

Медиа сауаттылықтың сыни ойлау қабілетін дамытудағы рөлі ерекше. Ақпарат ағынының артуы әртүрлі көзқарастарды ескере отырып, ақпаратты объективті

бағалауға мүмкіндік береді. Бұл дағды оқушыларды тек ақпарат тұтынушысы ғана емес, оны жасаушы, таратушы және пайдаланушы ретінде қалыптастырады. Сонымен қатар, медиа сауаттылық оқушылардың зерттеу дағдыларын дамытады, олардың ғылыми-танымдық қызметіне оң әсер етеді. Мысалы, ақпараттық дереккөздерді салыстыру, олардың мазмұнын талдау және логикалық қорытындылар жасау арқылы оқушылардың академиялық жетістіктері артады.

Цифрлы құзыреттіліктің ажырамас бөлігі ретінде медиа сауаттылықтың қоғамдағы рөлі жыл сайын артып келеді. Жаһандану және цифрландыру процесі жалған ақпараттың таралуына, ақпараттық манипуляцияға және киберқауіпсіздік мәселелеріне қатысты жаңа қауіптерді туындатады. Сондықтан медиа сауаттылық тек жеке тұлғалардың дағдысы ғана емес, сонымен қатар қоғамның тұрақты және қауіпсіз дамуының маңызды шарты болып табылады. Медиа сауаттылықтың білім беру саласындағы болашағы зор, себебі ол тек кәсіби құзыреттілікті ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғаның жалпы мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Медиа сауаттылықты білім беру процесіне енгізу қазіргі заманғы білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Ақпараттық технологиялар мен цифрлы медиа құралдарының қарқынды дамуы оқушылардың білім алуға деген көзқарасын түбегейлі өзгертті. Бұл жағдай білім беру жүйесін де қайта қарауға мәжбүр етті. Медиа сауаттылық оқушылардың ақпаратты сыни тұрғыдан қабылдау, оны талдау, дұрыс қолдану және ақпараттық қауіпсіздік принциптерін ұстану дағдыларын қалыптастыруға бағытталған негізгі құрал ретінде қарастырылады. Осы тарауда медиа сауаттылықты оқу процесіне тиімді енгізудің жолдары, әдістері мен оның оқушылардың білім сапасына әсері талқыланады.

Медиа сауаттылықты білім беру процесіне интеграциялау білім беру мазмұнын жаңартумен тығыз байланысты. Қазіргі уақытта білім беру стандарттары оқушылардың пәндік білімдерін ғана емес, олардың құзыреттілігін, соның ішінде медиа сауаттылық деңгейін де қамтуды талап етеді. Бұл бағытта оқушыларды ақпараттық ортада тиімді әрекет етуге үйрету маңызды. Мысалы, оларды әртүрлі дереккөздерден алынған ақпаратты салыстыруға, шынайы деректерді жалған ақпараттан ажыратуға және ақпаратты шығармашылық тұрғыда қолдануға баулу қажет. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін педагогикалық әдістер мен құралдарды дұрыс таңдау шешуші рөл атқарады.

Оқушылардың медиа сауаттылығын дамытуда белсенді оқыту әдістері ерекше маңызға ие. Белсенді оқыту әдістері оқушылардың оқу үдерісіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді, олардың аналитикалық ойлау қабілетін арттырады және оқытудың тиімділігін арттырады. Мысалы, жобалық әдістер мен кейс-стадилер оқушыларды медиа ақпаратты тереңірек зерттеуге, нақты мәселелерді шешуге және алынған білімді тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, симуляциялар мен рөлдік ойындар медиа кеңістіктегі проблемалық жағдайларды модельдеуге және

оқушылардың ақпаратты бағалау дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Осы әдістердің барлығы оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыруға және олардың білім беру үдерісінде белсенді қатысушылар болуына ықпал етеді.

Медиа сауаттылықты оқытуда технологияларды қолдану да ерекше рөл атқарады. Цифрлы құралдар білім беру үдерісін жақсартуға мүмкіндік береді және оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттырады. Мысалы, интерактивті платформалар мен қосымшалар, мультимедиялық материалдар және виртуалды зертханалар оқушыларға күрделі тақырыптарды түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар, цифрлы құралдар оқушылардың өзіндік жұмыс жасауына, жеке оқу траекториясын құруына және білім беру материалдарына еркін қол жеткізуіне мүмкіндік береді. Бұл ретте мұғалімдерге цифрлы білім беру технологияларын тиімді қолдану дағдыларын меңгеру қажет.

Оқу бағдарламаларына медиа сауаттылықты енгізу барысында оқушылардың жастық және психологиялық ерекшеліктерін ескеру маңызды. Мектептің бастауыш сыныптарында медиа сауаттылық негіздерін үйрету, мысалы, визуалды ақпаратты дұрыс қабылдау және қарапайым графикалық деректерді түсіндіру, оқушылардың аналитикалық ойлау қабілетінің ерте кезеңдерден бастап дамуына ықпал етеді. Орта және жоғары сыныптарда бұл бағытты тереңдетіп, күрделі ақпаратты талдау және оның сенімділігін тексеру әдістерін үйрету қажет. Бұл оқушылардың ақпараттық сауаттылығын ғана емес, сонымен қатар олардың әлеуметтік жауапкершілік сезімін де дамытады.

Жоғарыда аталған әдістердің тиімділігін көрсету үшін біз оқу процесінде қолданылатын медиа сауаттылық элементтерінің оқушылардың білім деңгейіне әсерін салыстыруға мүмкіндік беретін деректерді ұсынамыз. 1-кестеде медиа сауаттылықты енгізген және енгізбеген оқу бағдарламаларының нәтижелері көрсетілген.

1 Кесте - Медиа сауаттылықты енгізудің оқу нәтижелеріне әсері

Оқу бағдарламасы	Сыни ойлау қабілеті (% артуы)	Ақпаратты талдау дағдылары (% артуы)	Оқу мотивациясы (% артуы)
Медиа сауаттылықты енгізген	75	68	82
Медиа сауаттылықты енгізбеген	40	35	50

Кестеде көрсетілгендей, медиа сауаттылықты енгізген оқу бағдарламаларының

нәтижелері айтарлықтай жоғары. Бұл оқушылардың сыни ойлау қабілеті мен ақпаратты талдау дағдыларының едәуір жақсарғанын көрсетеді. Сонымен қатар, олардың оқуға деген мотивациясы да айтарлықтай артқан. Мұндай нәтижелер медиа сауаттылықты білім беру процесіне енгізудің тиімділігін дәлелдейді.

Сонымен қатар, медиа сауаттылықтың оқушылардың когнитивті және әлеуметтік дағдыларына оң әсерін атап өткен жөн. Бұл құзыреттілікті дамыту олардың оқу материалдарын игеру процесін жақсартады, сондай-ақ командада жұмыс істеу, пікір алмасу және қоғамда белсенді әрекет ету дағдыларын нығайтады. Медиа сауаттылық оқушылардың саналы азамат ретінде қалыптасуына ықпал етеді және олардың ақпараттық кеңістікте өзіндік қауіпсіздігін қамтамасыз етеді.

Медиа сауаттылықты оқыту барысында мұғалімдердің рөлі ерекше. Мұғалімдер оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыруда жетекші фигура болып табылады. Сондықтан мұғалімдерге арнайы дайындық курстарын өткізу, оларды медиа технологиялармен жұмыс істеуге үйрету маңызды. Бұл мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттырып қана қоймай, оқушылардың медиа сауаттылығын тиімді дамытуға мүмкіндік береді. Медиа сауаттылық қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың дамуына көпқырлы әсер ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады. Оның негізгі мақсаты – оқушыларды тек ақпарат тұтынушылары ретінде қалыптастыру емес, сонымен бірге сыни тұрғыдан ойлай алатын, ақпаратты саралай білетін, оны саналы түрде қолданатын жеке тұлға ретінде дамыту. Ақпараттық қоғамның қарқынды дамуы жағдайында медиа сауаттылық оқушылардың когнитивті, әлеуметтік және эмоционалды дамуына ықпал ететін әмбебап құралға айналды. Бұл тарауда медиа сауаттылықтың білім алушылардың жеке және академиялық жетістіктеріне тигізетін әсері жан-жақты қарастырылады.

Ең алдымен, медиа сауаттылықтың когнитивті дамуға ықпалын атап өткен жөн. Ақпараттың қолжетімділігі артып, оның көлемі күн сайын ұлғайып отырған заманда оқушылардың ақпаратты талдай алу қабілеті ерекше маңызға ие. Медиа сауаттылық осы қабілетті дамытудың негізі болып табылады. Оқушылар ақпаратты сыни тұрғыдан қабылдап, оның шынайылығы мен сенімділігін бағалауға, дереккөздердің нақтылығын тексеруге дағдыланады. Бұл дағды оқушылардың танымдық қабілеттерін күшейтіп қана қоймай, олардың логикалық және аналитикалық ойлау қабілетін де арттырады. Мысалы, әртүрлі ақпарат көздерін салыстыру және олардың мазмұнын сараптау оқушыларды күрделі мәселелерді шешуге және өз шешімдерін негіздеуге үйретеді. Сонымен қатар, медиа сауаттылық оқушылардың ақпараттық мәдениетін дамытып, оларды жалған ақпараттың ықпалынан қорғайды.

Медиа сауаттылықтың әлеуметтік дамуға тигізетін әсері де айрықша. Цифрлы дәуірде оқушылар тек оқу орнында ғана емес, сондай-ақ медиа кеңістікте де белсенді әрекет етеді. Әлеуметтік желілер мен онлайн платформалар оқушылардың өзара қарым-

қатынас жасау тәсілдерін өзгертті. Бұл ортада дұрыс әрекет ету үшін оқушыларға медиа сауаттылық қажет. Бұл құзыреттілік оқушыларға әлеуметтік ортада өзіндік пікірін білдіруге, қоғамдағы түрлі мәселелерді талқылауға және оларды шешуге қатысуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, медиа сауаттылық олардың жауапкершілігін арттырады. Мысалы, әлеуметтік желілерде ақпаратты бөлісу кезінде оның салдарын ескеру, басқа адамдардың құқығын құрметтеу және этикалық принциптерді сақтау маңызды. Осылайша, медиа сауаттылық оқушылардың әлеуметтік жауапкершілігін қалыптастыруға ықпал етеді және оларды саналы азамат ретінде тәрбиелейді.

Эмоционалды даму тұрғысынан алғанда, медиа сауаттылық оқушыларға цифрлы ортада кездесетін стресстік факторларды басқаруға көмектеседі. Ақпараттық кеңістіктің көлемі мен жылдамдығы оқушылардың эмоционалды жағдайына әсер етіп, олардың психологиялық жай-күйін қиындатуы мүмкін. Медиа сауаттылық бұл мәселені шешудің тиімді құралдарының бірі болып табылады. Оқушылар ақпаратты сыни тұрғыдан қабылдауды және оны дұрыс пайдалануды үйрену арқылы ақпараттық жүктемені азайтады. Сонымен қатар, бұл олардың медиа кеңістіктегі теріс әсерлерден, мысалы, кибербуллингтен немесе манипуляциядан қорғануына көмектеседі. Бұл дағды оқушылардың эмоционалды тұрақтылығын нығайтып, олардың жеке тұлғалық дамуындағы маңызды факторға айналады.

Медиа сауаттылықтың академиялық жетістіктерге әсері де ерекше атап өтуге тұрарлық. Ақпараттық дағдылардың жетілуі оқушылардың білім сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Мысалы, ақпараттық ізденіс жүргізу және алынған материалдарды дұрыс жүйелеу қабілеті оқушылардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Бұл олардың курстық жұмыстар, жобалар және эссе жазу сияқты академиялық міндеттерін орындаудағы тиімділігін арттырады. Сонымен қатар, медиа сауаттылық оқушылардың шығармашылық қабілеттерін де ашады. Олар мультимедиялық құралдарды қолдану арқылы инновациялық идеяларын жүзеге асыруға және өздерінің шығармашылық әлеуетін дамытуға мүмкіндік алады. Мұндай дағдылар болашақта оқушылардың кәсіби қызметінде де маңызды рөл атқарады.

Медиа сауаттылықты дамыту арқылы оқушылардың дербестігі мен өзін-өзі басқару қабілеттерін арттыруға болады. Ақпараттық ортада тиімді әрекет ету үшін оқушылар өз оқу траекториясын өздері жоспарлап, оны жүзеге асыруы тиіс. Бұл олардың өзіндік жұмыс дағдыларын жетілдіріп, өз бетімен білім алу процесін ұйымдастыру қабілетін арттырады. Сонымен қатар, медиа сауаттылық олардың цифрлы құралдарды қолдану арқылы уақытты тиімді басқаруына мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылар цифрлы жоспарлау қосымшаларын пайдалану арқылы өз оқу процесін ұйымдастыра алады. Бұл олардың оқу үлгерімін жақсартып қана қоймай, олардың дербес тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді.

Қазіргі цифрлы дәуірде медиа сауаттылық білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне

айналды. Бұл құзыреттілік оқушылардың сыни ойлау, ақпаратты талдау және тиімді пайдалану дағдыларын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Медиа сауаттылық оқушылардың когнитивті, әлеуметтік және эмоционалды дамуына ықпал етіп қана қоймай, олардың академиялық жетістіктерін арттырады. Сонымен қатар, ол ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етіп, оқушыларды жалған ақпараттың әсерінен қорғайды және олардың әлеуметтік жауапкершілік сезімін дамытады.

Медиа сауаттылықты білім беру жүйесіне тиімді енгізу үшін оқу бағдарламаларын жетілдіру, мұғалімдерді кәсіби тұрғыдан дайындау және цифрлы технологияларды белсенді қолдану қажет. Бұл тек жеке тұлғалардың емес, жалпы қоғамның ақпараттық мәдениетін арттыруға ықпал етеді. Қорыта айтқанда, медиа сауаттылық – бұл тек ақпаратпен жұмыс істеу дағдысы ғана емес, ол ХХІ ғасырдың талаптарына сай жан-жақты дамыған азаматтарды қалыптастырудың маңызды механизмі. Осылайша, медиа сауаттылықты дамыту – қоғамның тұрақты дамуының кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Медиа және ақпараттық сауаттылық: оқытушыларға көмекші құрал. – ЮНЕСКО, 2019. – 184 бет.
2. Медиа және ақпараттық сауаттылық бойынша нұсқаулық. – Қаскелең: SDU баспасы, 2022. – 150 бет.
3. Медиа және ақпараттық сауат. – Алматы: Medianet, 2021. – 215 бет.
4. Медиа ақпараттық сауаттылық: мұғалімдерге арналған ресурстық кітап. – Алматы: Mediasabak баспасы, 2020. – 198 бет.
5. Медиа сауаттылық: жоғары оқу орындарына арналған оқу құралы. – Алматы: Medianet, 2019. – 320 бет.

Список использованной литературы

1. Медиа и информационная грамотность: пособие для учителей. – ЮНЕСКО, 2019. – 184 с.
2. Руководство по медиа и информационной грамотности. – Каскелен: Издательство SDU, 2022. – 150 с.
3. Медиа и информационная грамотность. – Алматы: Medianet, 2021. – 215 с.
4. Пособие по медиа грамотности: ресурс для учителей. – Алматы: Издательство Mediasabak, 2020. – 198 с.
5. Медиа грамотность: учебное пособие для вузов. – Алматы: Medianet, 2019. – 320 с.

References

1. Media and Information Literacy: A Teacher's Guide. – UNESCO, 2019. – 184 p.
2. Media and Information Literacy Manual. – Qaskelen: SDU Press, 2022. – 150 p.
3. Media and Information Literacy. – Almaty: Medianet, 2021. – 215 p.
4. Media Literacy Resource Book for Teachers. – Almaty: Mediasabak Press, 2020. – 198 p.
5. Media Literacy: A Guide for Higher Education Institutions. – Almaty: Medianet, 2019. – 320 p.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.